

soknak. A tisztáson málna, szeder, a ritkásabb részeken mogyoró terem. A tölgy-övezet fölött a bükkösök (ún. bikkesek) húzódnak. Sűrű lombjuk, a fák egymásba érő koronájuk nem kedvez az aljnövényzet fejlődésének, s a bükkmakk is ritka áldás. Vagy a tavaszi fagyok pergetik le virágjában a termést, vagy a korán érkező, augusztus végi, szeptember eleji hóharmat, dér verik le még zölden, amin sem a sertések, sem a juhok, csak az egerek híznak meg és szaporodnak nagy bőséggel, a következő évi gabonatermés nagy kárára. A bükkösök jegenyefenyő-erdőkkel és vörösfenyő-ligetekkel váltakoznak. Ezt váltja fel a lucfenyők övezete. A fenyőövezetben sok vörösberkenyét, cirbolya- és borókafenyőt találunk. A tisztásokat málna- és szederbokrok, vörös- és feketeáfonya bokrok, cserjék tarkítják. Sok a dús fűvű legelő, a szénatermő rét is. Az alacsonyabb hegyeken, a falu szintjéhez viszonyított dombokon otthonos a fehér nyár, a kőris és a szilfa, s többnyire ezeken a tetőkön tenyésznek a legelésre alkalmas fűfélék is.

A papolci hegyek állatvilág talán még a növényviláguknál is gazdagabb és változatosabb. Az erdőkben még ma is él a medve, farkas, róka, vadmacska, hiúz, vaddisznó, nyest, borz, szarvas, őz, nyúl. Hajdanán vadásztak itt bölényre, kőszáli kecskére is. A madarak közül: a réti sas, a héja, a szajkó, csóka, fajdkakas, mogyorós tyúk, szalonka, fenyőrigó, megannyi énekesmadár él és költ a tájon. A fennsík nádasiban néha gólya, vadkacsa, vadliba, vízityúk ver tanyát, hacsak vonulásra is. A hegyi patakok, csermelyek gazdagok különféle halfajtákban: pisztráng, rák, aranyhasú cselle, ponty, menyhal, pér, csík. Hajdanán szép halastavakat is kialakítottak néhányan. Ezeknek ma már csak haldokló nyomai tarkítják a papolci határt. Hajdan nagy vadászatokat rendeztek a papolci határon. Az ehető húsu vadakból jutott olykor a székelyek konyháira is, s némely prémállat bundája is felhasználásra került helyben. Ma már természetvédelmi okokból az állatok vadászata tilos.

A falu keletkezése és elnevezése

Papolc neve először 1567-ben tűnik fel forrásokban. II. János király 12 jobbágyot adományozott itt Mikes Miklósnak⁹, alighanem az 1562-es szé-

kely lázadás leverésében mutatkozó buzgalmaért, vagy egyéb szolgálataért. Elég késői adatolás, de nem nagyon dicsekedhetnek a környező falvak sem sokkal korábbi előfordulással oklevelekben, írott forrásokban. Annak, hogy *Papolc* és a környékbeli települések ilyen későn kéreztettek írásos forrásokba, több oka is lehet. Egyik, hogy a *Gyulafehérvári püspökség* iratait, dokumentumait szétzilálta a reformáció és Erdély különös története. A másik, hogy a székelység ló-, majd szarvasmarha tenyésztő hadi nép lévén, inkább alkotott szállásokat, mint rendezett telekre települő falvakat. A falurendszer valószínűleg későbbben szeveződött meg, mint a királyi *Magyarországon*, vagy az erdélyi vármegyékben. Lett légyen bármiként, az szinte bizonyos, hogy *Papolc* környékét századokkal korábban megszállta a székelység, semmint arról a ma is tanulmányozható iratok tanúskodnak.

A történészek ma már egybehangzó állítása szerint a székelyeket a 12. század végén, legkésőbb a 13. század elején telepítették mai lakóhelyükre királyaink, a keletről fenyegető kúnok, jászok, besenyők, egyéb nomád népek támadásait kivédendő. A majdani *Háromszék* területén akkor *Sepsi-*, *Kézdi-* és *Orbaiszék* hadszervezetei védték a magyar királyság délkeleti gyepűit, határvonalait. Nem zárható ki a lehetőségek közül, hogy a *Cseremegye* és a *Láhó* között kijáró *Papolc patak* völgyében már ekkor kijelölték valamelyik nem egyik ága néhány háznépének a szállásterületét, hogy örökdjenek, nehogy a hegyeken átszívárgó keleti nomádok készületlenül törjenek a háromszéki síkságra. Nem lehetetlen, bár nem is bizonyított, hogy az *Alsó-* és *Felsőgyepű* puszta ekkortól hordozza nevét. Annyi bizonyos, hogy *Háromszék* – *Sepsi-*, *Kézdi-* és *Orbaiszék* – székelysége határvédelmi, gyepüvédelmi feladatokat látott el. A királyaink által idetelepített könnyűlovas, még nemzetségi szervezetben élő, akkor még gyorsasága és harcmodora miatt jelentős katonai értéket képviselő föld népe erős katonai felépítésű székekbe szerveződött. *Papolc* az *Orbaiszék* egyik határszállása volt. Lehet, hogy csak megfigyelő előörs, őrállás, de a legeltetésre, ménes-itatásra, később szarvasmarha tenyésztésre is igen alkalmas papolci völgykijáróban hamar végleges tanyát vert a föld népe, s faluvá szerveződött. Az itt élő, kezdetben szinte kizárólag lovas harcosok és kiszolgálóik – kovácsok, íj-, nyíl- és szíjgyártók – a székely katonai szervezet alapsejtjét, a székely tizedet alkották, s a

Zágonban magának szállást foglaló hadnagy révén kapcsolódtak *Orbaiszék* hadszervezetébe. A már említett három székely szék a 16. század végén egyesült. Megőrizve ugyan minden térség korábbi regionális elnevezését, a későbbiekben *Háromszék* néven vonult be a közigazgatás történetébe.

Az összékelyek által kiépített határvédelmi gyeprürendszer nyomai, emlékei a hegyek, patakok, helységek, erdőrészek neveiben megőrződtek. A papolci határban, az erdőben található – már említett – *Alsó-* és *Felsőgyepű* pusztája nevű dűlő is tanúskodik erről. Található a papolci határban egy *Kádán* nevű erdő is. A faluban az idősök által még emlegetni szokott monda szerint ez egy *Kádán* nevű tatárvezérről kaphatta a nevét. *Kádán* az 1241-es tatárjáráskor vezette *Erdélyen* át *Magyarországra* a pusztító tatár had egyik seregét. Feltételezhető az is, hogy a *Várhegy* nyaka nevű hajlat fölötti hegyen is egy ilyen gyeprüvár állhatott. A *Láhó* nevű hegy elnevezése eredhetett a látó, őrálló kifejezésből is. Tetejéről ködmentes, tiszta időben messze föl ellátni a *Papolc* vize mentén. Be kell azonban vallanunk, hogy mindezen feltételezésünket nem támasztják alá írott történelmi források, legfeljebb olyan, a nép ajkán kerengő mondák, regék, amilyeneket Anonymus – hitelüket tekintve – már akkor igencsak megvetett, amikor a székelyek e földre telepedhettek. Bizonyíthatóan azonban ő is számos mondát beépített gesztájába. Hagy öröködjenek *Papolcra* is jövendőbeliek számára ezek a monda-töredékek. Részei ezek is a falu történetének.

Ha a helynevek keletkezése pontosan datálható lenne, s a föld népének ajkán élő regék és mondák hiteles forrásokkal megtámogathatók lennének, akkor bizonyosan állíthatnánk, hogy *Papolc* földje már a 12-13. század fordulóján megnépesült székelyekkel, s valahonnan a magyar királyság nyugati térségeiből, talán Vas megyéből idehozta faluja nevét. Mivel azonban ilyen korai datálású források felbukkanásában aligha bízhatunk, meg kell elégenünk azzal, hogy a 16. század közepéig örök homály takarja a múltnak e vitatható bizonyosságait. Meglehet éppen ez sarjasztja, sarjasztotta ki a valóságnál is szebb mondákat, s miért ne lehetnének ezek is, melegítő, honszerelemre buzdító kapaszkodói a léleknek.

Amint említettük volt, *Papolc* nevét először 1567-ben említik a források. Akkor egyszerre több is. Egyik szerint János király 12 jobbágyház-

tartást adományozott Mikes Miklósnak, a másik szerint 19 portának kellett 25 dénáros adóval hozzájárulni a Szászsebesen épülő vár költségeihez.¹⁰ Ezekről az adatokról a későbbiek során még lesz szó. Itt most csak a kronológiai adat és a falu neve fontos.

A késői dátumot próbáltuk indokolni. A falu nevének keletkezése és jelentése pedig legalább annyira bizonytalan, mint *Papolc* eddig ívelő története. A földrajzi nevek etimológiájában a mai *Magyarországon* legjáratosabb *Kiss Lajos* is elbizonytalanodik, amikor megkísérli a szó jelentésének megfejtését. Két lehetséges szószármaztatást is felvet. Leginkább amellet sorakoztat fel érveket, hogy a szláv, azon belül is a cseh eredetű *Poplice* < *Popel* = 'hamu' jelentésű szóból vezethető le a faunév fejlődése. Nem zárja ki azonban annak a lehetőségét sem, hogy a *Vas* megyei *Pápoc* = 'pap' jelentésű – ugyancsak szláv eredetű helynevet költöztették át a *Cseremegye* és *Láhó* közötti völgybe a székelyek.¹¹

Az évszázadokat és ezernél több kilométernyi távolságot áttörő logikai építkezés perel azokkal a korábbi magyarázatokkal, amelyek keretében *Benkő József* és *Orbán Balázs* igyekeztek megfejtetni *Papolc* nevét. *Benkő József* a „*papharcz*” szóból eredeztette. Ezt a magyarázatot ismerter *Orbán Balázs* is, de őt nem elégítette ki *Benkő* okfejtése. Az ő feltevése szerint *Uopolet* rabonbán unokája, *Papulecz* telepedett meg először e kies, de zord völgyben még *Szent István* uralkodása idején, s az ő nevéből nyerte volna a patak és a település a nevét.¹² A mai köztudat szívesen ötvözi *Benkő József* és *Orbán Balázs* magyarázatát. *Földes Lajos* 92 esztendő papolci adatközlő¹³ így nyilatkozott erről: - *Egy Papulecz nevű család élt a kezdeti időben ezen a területen. Amikor papválasztásra került a sor, a köztük támadt viták, nézeteltérések miatt a család két pátra szakadt. Mindkét fél más-más papot szeretett volna megválasztani, amiből kifolyólag hosszas harc kezdődött a család két pártja közt. E papválasztásért folyó harc, a 'papharc' eseménye volt eszerint a falu névadója.*

A papolci köztudat századunk első felében a 'papolsz', 'papolj' kifejezésből is származtatta a falu nevét – írja *Bede Sándor* 1933-as feljegyzéseiben.¹⁴

Orbán Balázs névszármaztató fejtegetéseinek forrásbázisa a kétes hiteltű *Csiki krónika*.¹⁵ Valószínűleg nem bízott eléggé forrása hitelében, mert megemlített egy lehetséges másik változatot is, amely szerint régen a

Papalcium, Papulum, Baboltsám elnevezések is használatosak voltak a falu megnevezésére. Az egyetlen igazságot a források hiánya elrejtí előlünk. Bizonyosat csak annyit tudunk, hogy az 1567-es, majd az 1614-es *Bethlen Gábor*-féle összeírások, és más dokumentumok is *Papolcz* néven emlegették a falut. Egy 1702-ben keletkezett forrás *Papolczfalva* néven említi. A bizonytalanságban annyi bizonyosságunk van, hogy a települések neveinek dualizmus kori törzskönyvezésekor *Papolc* néven törzskönyvezték a falut, román nyelven pedig a Păpăuți megnevezés a használatos.

Papolc feudális kori története

Amikortól Papolcot mint települést emlegetik a források, Erdélyben éppen meghonosodóban volt a reformáció. A háromszéki székelyek is egyre áhítatosabban hajlottak Kálvin János tanainak egyetlen igaz hitként való elfogadására. A Szent István alapította Gyulafehérvári püspökség palotáját ekkoriban már János Zsigmond használta királyi rezidenciaként, hódolva éppen az unitárius hitelveknek. Orbaiszék ezen peremvidékére sem erőszak, sem önkéntes hitválasztás révén nem hatolt be a szentháromságot tagadó unitárius irányzat. A katolikus hitelveknek, a pápizmusnak azonban végleg búcsút mondtak a papolciak. Ez a hitváltás feltehetően komoly vitákat, meg hasonlóságokat, talán civakodásokat is okozott a helyi lakosok körében, de zászlót nem bontottak, mint a csíkszékiek a fejedelmi hadak ellen régi hitük védelmében. Annál korábban is puritánabban éltek, semhogy gazdag pompázatú, reneszánsz stílusú templomot építhettek volna, s annak falait életigenlő, de a lelkeket az égbe emelő pazar freskókkal díszíthették volna, amiket a reformáció terjedésekor sajnáltak volna fehérre meszelni. Úgy tartják itt a székelyek, hogy miután Isten megteremtette a világot, s a boldogabbik felét benépesítette, odapazarolta nekik palotáit, dómjait, katedrálisait. Mikor visszatekintett a háta mögött meghúzódó girbegurba, hegyes-völgyes néptelen tájra, az elfogyott paloták, dómok, katedrálisok helyett teleszórta ezt a vidéket pompás vadakkal, gyorsvizű papatokkal, gyönyörű erdőkkel, dús rétekkkel, selymes legelőkkel, a természet ezer csodájával, toronyként az égbe szökő fenyvesekkel, hogy kedve legyen majd az erre tévedőknek ezt a földet is meglakni. Hát a székelyek hosszú vándorlás után